

Da Den Store Krig lakkede mod enden og det var tydeligt for enhver, hvem der ville gå tabende ud af den, starter det politiske drama om en ny grænsedragning mellem Danmark og Tyskland. Det er et intenst spil med stærke personkarakterer, der finder sted fra oktober 1918 og til 10. juli 1920, hvor den hvide hest bærer kongen over grænsen ved Kongeåen – og ind i det nye land. Det drama giver Hans Schultz Hansen en stærk og medrivende skildring af, men med et større fokus på de overordnede linjer end andre fremstillinger, hvor de centrale skikkelser i dramaet skrives mere frem. Der gives et godt overblik over fremvæksten af de tre hovedbevægelser, der endte med at kæmpe om at definere den nye grænse; Aabenraa-folkene, Flensborg-folkene og Dannevirke-folkene. Der var mange lag i debatten – og den blev udkæmpet på flere forskellige platforme. Det efterlod af flere omgange ret store politiske rum at manøvrere i, hvilket betød, at det politiske drama kunne fortsætte stort set frem til de store genforeningsfestligheder i juli 1920.

Bogen hedder 'Genforeningen'. Min bog hedder også 'Genforeningen'. Vi taler om Genforeningen og har i år Genforeningsår. MEN – og det er en gennemgående pointe i Hans Schultz Hansens komprimerede værk – der var jo i virkeligheden tale om en deling af et hertugdømme. De kræfter, der kæmpede for at også Nordslesvig skulle forblive på tyske hænder, havde jo ret i, at en folkeafstemningssejr til de dansksindede i nord ville sønderrive Slesvig og den slesvigske identitet. Det er helt rigtigt, men også noget, som er blevet placeret i en blind vinkel i den store danske historiefortælling, fordi det netop skete efter demokratiske afstemninger og fordi det primært var dansktalende og dansksindede, der endte med at blive en del af Riget i sommeren 1920. Historien har efterfølgende netop været at danskerne kom hjem igen. Men ret beset havde de aldrig været hjemme. De havde drømt om at Danmark blev deres hjem.

Fortællingen har naturligvis fået kraft og energi fra den kendsgerning, at de nye sønderjyder – de tidligere dansksindede nordslesvigere – smeltede sammen med den danske befolkning. I det lys er Genforeningen det måske vigtigste øjeblik i nyere dansk historie: Det er skabelsen af det moderne Danmark og nationalstaten Danmark, hvor "stort set alle danskere boede, og hvor der stort set kun boede danske," som Hans Schultz Hansen så flot og præcist formulerer det. Han tillader sig dog også i en meget flot perspektivering at spørge om der hér i 100-året skal være plads til en ny grundfortælling, der netop fokuserer på Slesvigs deling og på, hvordan denne deling skabte to "periferier til hver sin nationalstat". Det er et fokus, der i Genforeningsåret vil gøre den gængse fortælling, det store danske narrativ, til én mulighed af flere.

Det giver stof til eftertanke, fordi det netop nuancerer den store fortælling, der imidlertid stadig både kan have vitalitet og give mening i forhold til det at føle sig dansk. Vil man forstå, hvordan det hele hænger sammen – og hvorfor det formentlig er på sin plads og også bør være helt i orden at rokke lidt ved grundhistorien – kan man med fordel læse Hans Schultz Hansens ret imponerende tour de force udi Genforeningen – før, under og efter 1920.

Simon Kratholm Ankjærgaard

Hansen, Hans Schultz: Genforeningens arkitekt. H. P. Hanssen 1914-1936.

Historisk Samfund for Sønderjylland og Sprogforeningen. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 118, 2020. 335 sider.

Dette er andet bind af biografien om H.P. Hanssen, skrevet af historikeren dr. phil. Hans Schultz Hansen. Det følger i fodsporene på første bind (udgivet 2018), dvs. det er et velskrevet, velillustreret og velstruktureret værk, som nu er ledsaget af det register for begge bind, som anmelderen savnede ved første bind. Igen er dispositionen overordnet kronologisk med tematiske hovedafsnit. Men her i dette bind bevirker det mere udpræget, at der enten kommer nogle gentagelser ind eller henvisning til at temaet tages op senere, hvor emnet så behandles i større sammenhæng. Det skal forfatteren ikke klandres for – det er et valg, som er hans lod og pligt. Af-handlingen er fortsat læseværdig.

Dispositionen er i fire hoveddele: Mindretalsleder i verdenskrigens jerngreb 1914-1918; Forkæmper for en moderat grænsepolitik 1918-1920; Grænsens vogter 1920-1933 og Frontfigur i kampen mod grænseflytning og nazisme 1933-1936. De to midterste er klart de største med hhv. fem og fire underafsnit, hvor der kun er ét afsnit i første og sidste del. Afhandlingen afrundes med en længere konklusion.

Disponeringen er helt i tråd med H.P. Hanssens virke. Under Første Verdenskrig søgte han at afbøde virkningerne for de danske sønderjyder, der var indkaldt til tysk krigstjeneste og deres familier. Dermed fortsatte han i sporene fra tidligere, hvor han hjalp individuelt samtidig med, at han var valgt som sønderjydernes repræsentant i den præjssiske Landdag og i Rigsdagen i Berlin. Da krigen nærmede sig sin afslutning i 1918, greb han straks muligheden for at rejse spørgsmålet om en folkeafstemning med henblik på en mulig genforening. Meget sigende er hans postkort til historikeren Aage Friis i København, sendt fra Berlin den 5. oktober: 'Det omtalte værk er nu at få, da antikvarhandleren rømmer sit Lager. Men sig til bibliotekets bestyrelse, at der må handles hurtigt, ellers forspildes chancen, som ikke vender til-

bage.' Kodesproget blev brugt for at omgå den tyske censur, men modtageren forstod udmærket budskabet og bragte budskabet videre til den danske regering, biblioteksbestyrelsen. Denne viste sig dog at holde fast i den førte politik, nemlig tilpasning til den store fjende mod syd og afvente tosidige forhandlinger. Dermed overlod den formelt og i praksis til sønderjyderne at fremføre kravet om folkeafstemning til den internationale kommission, der blev nedsat efter krigsafslutningen. Denne chance greb H.P. Hanssen først og fremmest – og berettiger til bindets titel: Genforeningens arkitekt. Han fik indkaldt Vælgerforeningens tilsynsråd til møde i Aabenraa 16.-17. november 1918, hvor den såkaldte Aabenraa-resolution blev vedtaget, næsten enstemmigt under hans ledelse. I den blev de principper fastslået, som stort set også kom til at blive gældende ved de senere folkeafstemninger: afstemning en bloc i den nordlige del (zone 1) om dansk eller tysk tilhørsforhold og zonen med den afgrænsning nord om Flensborg, som også kom til at blive gældende; fastsættelse af hvem der havde stemmeret og hvordan den udøves; endelig også opfordring til at der også kunne blive afstemning i områder i Mellemlesvig. Denne sidste del var ikke H.P. Hanssens værk, men nødvendig for at kunne samle næsten fuldstændig opbakning til resolutionen. Taler fra Folkehjems balkonen, hvor han bekendtgjorde resultatet, er blevet en af H.P. Hanssens store taler. Ligeså er fotoet fra balkonen over de forsamlede mennesker legendarisk. Schultz Hansen betegner efteråret 1918 som H.P. Hanssens politiske stjernestund (s. 73).

I juni 1919 sagde H.P. Hanssen ja til statsminister Zahles opfordring til at blive minister uden portefølje, dvs. med særligt henblik på de sønderjyske anliggender. Denne udnævnelse ændrede situationen i Sønderjylland for H.P. Hanssen, og skal man følge Schultz Hansens udlægning, skyldtes det en taktisk brøler fra den radikale statsminister, nemlig at han ikke forinden orienterede de andre partiledere om udnævnelsen. Socialdemokratiet var med Stauning sikret en ministerpost i krigens slutning, så udenfor stod de konservative og Venstre. Da udnævnelsen blev kendt for dem, vakte det bitterhed, fordi det opfattedes som en politisk udnævnelse, selv om det burde have været en upolitisk – også i tråd med H.P. Hanssens egen opfattelse. Men denne reaktion fik store konsekvenser for stemningen i Sønderjylland, da kredse i Vælgerforeningen vendte sig mod ham og specielt de Venstre-orienterede dele heraf. Det betød, at Flensborgbevægelsen og Dannevirkebevægelsen udkrystalliserede sig klart og kom i opposition til H.P. Hanssens linje, der var gennemførelse af Aabenraa-resolutionen. Som minister virkede H.P. Hanssen for den sønderjyske sag, følgende sin linje fra tidligere. Schultz Hansen konkluderer, at han var god på ministerposten, dvs. at han løste opgaverne fuldt ud med baggrund i sit kendskab til de sønderjyske forhold, men at posten ikke var god for ham personligt med de

splittelser, som det gav i baglandet omkring ham, hvor han delte vandene. Han måtte selvfølgelig følge regeringen og ryge ud som minister som følge af Påskekrisen, der jo havde en sønderjysk årsag, idet H.P. Hanssens modstandere forsøgte at få omgjort regeringens indstilling om at følge folkeafstemningsresultaterne og tage imod som minimum Flensborg trods klart tysk flertal her. Det betød også, at de samme kredse søgte at tilsidesætte ham ved de store genforeningsfester 10. og 11. juli. Nu var Niels Neergaard fra Venstre blevet statsminister, og han var ikke H.P. Hanssen venlig stemt. Resultatet blev, at H.P. Hanssen blev kørt ud på et sidespor og ikke fik lov til at byde kongen velkommen 10. juli ved ridtet over den gamle grænse ved Frederikshøj, således som det var aftalt. Men han fik i sidste øjeblik lov til at tale på Dybbøl dagen efter, men ikke den sønderjyske hovedtale: det blev grev Schack, der var formand for Vælgerforeningen. Schultz Hansen vurderer, at det ikke tjente nogen af de involverede i dette spil til ære (s. 158).

Efter Genforeningen havde H.P. Hanssen ikke umiddelbart nogen politisk rolle, idet han ikke ønskede at stille op til folketingsvalget i 1920. Han fortsatte som bladudgiver af Hejmdal, der også abonnementsmæssigt havde lidt under kampagnen mod ham. I 1921 blev han valgt som formand for Sprogforeningen, en kulturpolitisk post som han bestred indtil sin død. Ligeså blev han også formand for det nystiftede Historisk Samfund for Sønderjylland i 1923, der havde et klart nationalpolitisk sigte. Foreningen overtog udgivelsen af Sønderjyske Årbøger, som H.P. Hanssen jo havde været redaktør for. En anden af hans 'historiske' sager var at kæmpe for, at Sønderjylland fik et særskilt landsarkiv, og at det kom til at ligge i Aabenraa – det lykkedes i 1931 med indvielse af bygningen to år efter. I mellemtiden fik han dog en politisk post, idet han lod sig overtale til at stille op til folketingsvalget i 1924 for partiet Venstre og blev valgt som en af to sønderjyske politikere for partiet. Men han trivedes ikke med det og lod sig ikke genopstille. Schultz Hansen konkluderer, at han ikke forstod sig på dansk partipolitik, og at han mere var en nationalpolitiker (s. 239).

Som sådan fik han comeback efter 1933: Situationen med den nazistiske trussel sydfra og indefra samt det tyske mindretals højlydte krav om grænserrevision kombineret med landbrugskrise betød, at der var behov for oprustning på den nationale front – og her var H.P. Hanssen den rette mand. Han kunne engagere sig i dette spørgsmål og samle sønderjyderne om det. Det drejede sig om vedligeholdelse af genforeningshuset (s. 275), dvs. sikre danskheden i zone 1. Dermed fik han ikke en rolig alderdom i familiens skød, som ellers samlede sig omkring ham og hustruen Helene i Aabenraa. Hun døde et halvt år, før han fik en stille død i 1936, aktiv til det sidste og med et kongeligt håndtryk i Aabenraa ved kongeparrets besøg 4 dage før hans død 27. maj på Højtoft, hans sommerbolig lige uden for Aabenraa.

Sammenfattende har Schultz Hansen fået ristet en flot rune over en central politisk person i sønderjysk historie. Man kunne måske forvente, at når udgiverne nu er de to foreninger, som H.P. Hanssen havde været formand for, at der er tale om en ensidig hyldelse af manden. Som ved bind 1 kan det konstateres, at det er der ikke tale om. Schultz Hansen er villig til at erkende hovedpersonens svagheder, også selv om det går imod hans egne udsagn. Ligeså lader han også andres vurderinger af H.P. Hanssen komme til orde. Skulle en lille anke over bogen eller dens redaktion komme me til sidst, nu hvor værket foreligger i sin helhed, skulle det være, at der mangler et kort over de mange sønderjyske stednavne. Det er meget fint, at Schultz Hansen omtaler de mange personer ved en tilknyttet landsby eller sognenavn, men hvor mange ved hvor f.eks. Vibøge ligger – for at skelne Nis Nissen fra den anden Nis Nissen fra Nordborg (som alsinger ved anmelderen godt hvor landsbyen ligger), men det kræver lidt ekstra for at få geografien på plads, f.eks. opslag i et atlas, Trap Danmark eller andre på nettet tilgængelige opslagsværker. Men det skal ikke skjule, at der er tale om et meget vellykket værk, der kan stå i mange år, også som et flot boghåndværk.

Per Grau Møller

Henningsen, Lars N.: Kampen om de Faldnes Minde
Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 116, 2020.
 143 sider.

I kølvandet på Første Verdenskrig blev der oprettet utallige mindesmærker rundt omkring i Danmark, primært i Sønderjylland, der på det givne tidspunkt stadigvæk ikke var forenet med Kongeriget. I løbet af Første Verdenskrig deltog godt og vel 30.000 nordslesvigere (sønderjyder) i krigen på tysk side, af dem faldt ca. 6.000. Det var ikke alle, men en god del af dem var dansksindede og det var deres sindelag, deltagelse og død der var til debat i form af de mange mindesmærker, der blev oprettet både i løbet af krigen, men selvfølgelig også efterfølgende.

Lars N. Henningsens bog udforsker den kamp der fandt sted, ikke på en fysisk slagmark, men en kamp om de faldnes sindelag og hvad deres ultimative opofrelse betød. Faldt de som helte for "Das Vaterland" og kejseren? Eller faldt de for en sag der slet ikke var deres? Den kamp blev altså udspillet i stor grad ved hjælp af mindesmærkerne og monumenterne. Forfatteren har selv rødder i Sønderjylland, og det kan mærkes i engagementet og den lidenskab der udvises omkring emnet, hvilket kun er positivt. Emnet er en mindre niche inden for et større interessefelt, hvad første verdenskrigs-litteraturen angår, men ikke desto mindre er det også et tegn på, at der stadig er masser af ting man kan beskæftige sig med inden for et større felt.

Bogen er opdelt i en del mindre kapitler, der hver især beskæftiger sig med en lille del af den større kamp om minderne. Baggrunden for hele opgøret afgrænses godt og den efterfølgende udvikling af mindesmærkernes indflydelse og inspiration er nøje udlagt. Bogen omhandler et meget interessant emne om en forholdsvis lille, men ikke desto mindre vigtig del af Sønderjyllands moderne historie. Emnet vedrørende mindesmærker er selvfølgelig ikke helt uudforsket, især Inge Adriansens kæmpeværk fra 2010 *Erindringssteder i Danmark*, er en glimrende bog hvis man skal vide mere om mindesmærker og monumenter generelt i hele Danmark. Her kommer Henningsens bog til sin ret, da den udforsker den mere specifikke del af betydningen bag mindesmærkerne i Sønderjylland. Alt fra nogle af de allerførste mindetavler og monumenter der blev rejst, til sådan noget som hvor inspirationen kom fra. Sidstnævnte gælder især hvordan man i de mere sydlige dele af Sønderjylland, der generelt også har og havde en større andel af et tysk mindretal, selvfølgelig kiggede længere sydpå i forhold til hvordan mindesten osv. blev udført. Det udforskes også hvordan nogle af de tyske mindetavler blev "danniseret", og hvordan den generelle mindekultur i henholdsvis Danmark og Tyskland udviklede sig i løbet af 20'erne. Der er altså rigelig med emner der gennemgås, hvilket tilsammen udgør en yderst spændende læsning.

Kronologien i bogen går fra starten af Første Verdenskrig i 1914, da de første mindesmærker og mindetavler begyndte at komme frem, i takt med at flere og flere faldt i krigen, og over mellemkrigstiden hvor kampen på sin vis tog fart, og hvor foreningen DSK (Dansksindede Sønderjyske Krigsdeltagere) også blev oprettet, som modsvar til den tyske mindehøjtidelighed "Heldengedenktag". DSK var en forening, der var meget fremtrædende for de overlevende sønderjyder, der havde været med i Første Verdenskrig, og gav dem et talerør i form af deres årbøger. Efterfølgende var de desuden fast inventar ved mindehøjtideligheder den 11. november (våbenstilstandsdagen), blandt andet ved Marselisborgmonumentet i Mindeparken i Aarhus.

Besættelsestidens betydning for mindekampen bliver også udforsket, da der nok ikke så overraskende også var en del at kæmpe om især i Sønderjylland på dette tidspunkt. Tyskerne yndede blandt andet at afholde deres storslåede mindeoptog, det førnævnte Heldengedenktag, i de sønderjyske byer såsom Haderslev og Aabenraa. Her blev mindesmærkerne fra 1914-1918 benyttet som samlingssteder for højtideligheder til ære for de tyske frivillige, der var faldet ved fronten i den igangværende krig. Af åbenlyse årsager var der ikke meget man kunne gøre fra dansk side, i forhold til mindehøjtideligheder, men kampen om de faldnes minde var ikke helt forbi.

Bogen går hele vejen op til 2018, hvor ikke bare 100 års jubilæet kunne fejres, men hvor den symbolske afslutning af sindelagskampen også kunne